

Yapıbozum ve Sanatta Postmodern Pratikler

Deconstruction and Postmodern Practices in Art

Sümevra İLHAN¹

Özet

Postyapısalcı felsefenin önemli filozoflarından Jacques Derrida'nın yapıbozuma dayalı fikirleri, postmodern sanat anlayışının kavramsal ve biçimsel gelişim sürecinde etkili olmuştur. Metin üzerinde gerçekleştirdiği çalışmalar ile yeni bir felsefi söylem geliştirmek isteyen Derrida, sanatta postmodern yaklaşımların ortaya çıkmasına kaynaklık eden en önemli temelleri de oluşturmuştur. Postyapısalcılık ve bu yönde Derrida'nın metne yönelik görüşleri, postmodernist sanat anlayışına kaynaklık eden temel görüşlerin açığa çıkarılması aşamasında etkili bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Derrida'nın sırasıyla sözcük, metin, edebiyat oradan resim, heykel, fotoğraf gibi farklı disiplin alanlarına yayılan felsefi görüşleri; sanata etki eden, sanatı yönlendiren etkenler olması yönüyle incelenmesi gereken önemli bir araştırma alanını oluşturmaktadır. Derrida'nın yapıbozuma dayalı felsefesi ve sanatta uygulama biçimlerine açıklık getirmek üzere gerçekleştirilen çalışmada literatür taraması ve doküman incelemesi yöntemleri kullanılmıştır. Derrida ve yapıbozuma dayalı felsefenin, gerçekliğin muğlak yapısını vurgulayan ve mutlak bir gerçekliğin mümkün olamayacağını iddia eden görüşleri paralelinde; postmodernizmin ele alınması ve bu kapsamda somut sanat örneklerinin ortaya koyulması araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Postyapısalcılık, Derrida, Yapıbozum, Postmodernizm

Abstract

One of the important philosophers of poststructuralist philosophy, Jacques Derrida's ideas based on deconstruction have been influential in the conceptual and formal development process of the postmodern art understanding. Derrida, who wanted to develop a new philosophical discourse with her studies on the text, also created the most important foundations that inspired the emergence of postmodern approaches in art. Poststructuralism and Derrida's views on the text in this direction emerge as an effective source in the process of revealing the basic views that are the source of the postmodernist art understanding. Derrida's philosophical views, which spread to different disciplines thus word, text, literature, painting, sculpture and photography respectively; It constitutes an important research area that should be examined in terms of being the factors affecting and directing art. Literature review and document analysis methods were used in the study, which was carried out to clarify Derrida's philosophy based on deconstruction and the application forms in art. In line with the views of Derrida and deconstruction-based philosophy, which emphasize the ambiguous structure of reality and claim that an absolute reality cannot be possible; The aim of the research is to address postmodernism and to reveal concrete art examples in this context.

Keywords: Poststructuralism, Derrida, Deconstruction, Postmodernism

¹Kastamonu Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Kastamonu

ORCID:

S.İ.: 0000-0003-4963-076X

Corresponding Author:

Sümevra İLHAN

Email:

sumeyrailhan04@gmail.com

Citation: İlhan, S. (2023). Yapıbozum ve sanatta postmodern pratikler. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 13 (2): 382-395.

Submitted: 28.03.2023

Accepted: 06.04.2023

1. GİRİŞ

Sanatın felsefe ile kurduğu ilişki, tarihsel süreçte sıklıkla ele alınan tartışma konularından olmuştur. Felsefede ortaya koyulan görüşler, sanatın gelişim yönünün belirlenmesi aşamasında önemli bir rol almıştır. Sanatta farklı akım, üslup, uygulama yöntem ve tekniklerin oluşum göstermesinde felsefe ve bu bağlamda gündeme gelen çalışmalar belirleyici olarak öne çıkmıştır. Sanatı etkileyerek, çağdaş bir yaklaşımın benimsenmesi noktasında etkili olan felsefi yaklaşımların başında postyapısalcılık yer almıştır.

Postyapısalcılık, yapısalcılığın ortaya koyduğu görüş, düşünüş ve ilkelere karşı bir dizi eleştiriyi barındıran felsefi anlayışı ifade etmiştir. Postyapısalcılık, ortak bir düşünme çizgisi olarak dilbilim, yazın kuramı, toplumbilim, insanbilim, ruhbilim, göstergebilim gibi disiplinleri birleştirmeyi amaçlanmış; disiplinler arasındaki mevcut sınırların ortadan kaldırılması aracılığıyla yeni düşüncelerin hayata geçirilmesi üzerine eylemler gerçekleştirilmiştir. Postyapısalcılık üzerine çalışmaları ile felsefeye yön veren önemli isimler Foucault, Deleuze, Lyotard, Lacan ve Derrida olmuştur (Yıldırım, 2019).

Postyapısal düşüncede, metnin aktarmak istediği ya da aktarıyor gibi görüldüğü net bir anlamın olmadığı görüşü bulunmaktadır. "Gösterenin" tek bir "gösterileni" olamayacağını iddia eden Derrida, metnin mevcudiyet fikrinin; sınırları belli, sabit bir yapı ile elde edilemeyeceğini, alternatif okuma ve yazma stratejileri ile söküme uğratılabileceğini savunmuştur (Çulha, 2014: 127). Derrida'nın metin üzerinden gerçekleştirdiği söküme alma çalışmaları, yapıbozum kavramı ile karşılığını bulmuştur. Derrida metnin çözümlenmesi aşamasında metne farklı yönleriyle müdahale ederek metnin anlamlandırılması, çelişkilerinin ortaya koyulması, ayrıştırılması, parçalarına ayrılması ve anlamın çoğaltılması gibi bir dizi eylemin gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Derrida metni yapıbozuma uğratan stratejileri, gerçekliğin muğlak yapısını ortaya koyarken, mutlak bir doğrunun olabilme ihtimalini de ortadan kaldırmıştır. Derrida'nın yapıbozum kapsamında görüşleri ve buna yönelik çalışmaları, sanat disiplin alanının gelişim süreci ve yönünde belirleyici olmuştur. Özellikle 1960'lardan itibaren gelişim gösteren postmodernizm, postyapısalcılık ve Derrida'nın görüşlerinden etkilenmiştir. Postmodernizmde; resim, heykel ve fotoğrafın da dahil olduğu çağdaş pratikler, yapıbozuma özgü özellikleri ile dikkat çekmiştir.

Postmodernizm, sanatta biçimin içerikten çok önem kazandığı, gerçekliğin imajlara dönüşerek kendini var ettiği, sürekliliği olan anlarda parçalanmış bir zamana dönüşüm, raslantısallık, kendiliğe dönme, bölük pörçüklük ve "metinleştirmeye" dayalı düşüncelerin önem kazandığı dönemi kapsamıştır (Sarup, 2014: 188). Modernizm sonrasında gelişim gösteren postmodernizmin, kendine özgü yapısı yapıbozum anlayışı ile örtüşmektedir. Yapıbozumun var olan bir metin üzerinden gerçekleştirdiği çalışmalar, postmodern sanat anlayışında, somut bir eserin ya da gerçekliğe ilişkin bir formun bozulması ile deneyimlenmiştir. Yapıbozuma yönelik uygulamalarda metnin biçim ve anlam yönüyle ayrıştırılarak, anlam yönüyle çoğaltıldığı eylemler; postmodern anlayışta, farklı uygulama yöntem teknikleriyle, formun ve anlamın parçalanması ve ayrıştırılması ile gerçekleştirilmiştir. Yapıbozumda mutlak bir gerçekliğin mümkün olamayacağına ilişkin görüşler; postmodernizmin çok katmanlı, muğlak yapı içinde ortaya koyulan ve biçimi, anlamı dönüştüren, yapısını bozan çalışmalar ile ortaya koyulmuştur.

2. LİTERATÜR

Sanatın tarihsel süreçte farklı kavram ilişkileriyle iletişim kurduğu disiplin alanlarından biri felsefe olmuştur. Postyapısalcılık kapsamında ortaya koyulan görüşler, özellikle sanatın çağdaş bir bakış kazanması noktasında öne çıkmıştır. Postyapısalcı felsefenin öne çıkan isimlerinden Jacques Derrida'nın yapıbozuma dayalı görüşleri sanatta postmodern anlayışın gelişim göstermesinde önem kazanmıştır. Yapıbozum ile metin üzerinden dilin sınırlarını araştıran ve bu yönde yeni

söylemler geliştiren Derrida, gerçekliğin muğlaklığı üzerinde durarak, varlığın çok yönlü olarak sorgulanması gerekliliğini ortaya koymuştur. Derrida, bilinen gerçekliğin farklı zaman, mekan ve kavram ilişkileriyle ele alındığı ve sorgulandığında alternatif bakış açılarının mümkün olabileceğine yönelik postmodern görüşlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır.

Postmodernizmin 1960'lı yıllar ile başlayan sanatsal oluşum süreci, modernizmin akılcı ve kuralcı yapısının dönüşüm yaşamasıyla yeni bir bütünlüğe ulaşmıştır. Geleneksel sanat düşüncesinin yapılanma stiline karşıt bir tavırla gelişen postmodernizm, modernizme de başkaldırmıştır. Sanatta değişimin belirgin bir şekilde gün yüzüne çıktığı postmodernizm Derrida'nın perspektifinden kendi temellerini oluşturmuştur (Doğan, 2021a: 272). Sanat tarihinin referanslarından yola çıkan sanatçı, onu yeni kavram ve biçim ilişkileriyle sentezleyerek sanatsal bir forma dönüştürmüştür. Sanatın güncel dili, çok katmanlı, parçalı, muğlak, eklektik bir yapıyı kapsarken; anlam, sürekli farklı kavramlarla ilişki kurarak, kendini yenilemekte ve alternatif gerçekliklere işaret etmektedir. Derrida'nın yapıbozum kapsamında ortaya koyduğu sanatı destekleyen ve gerçekliğin muğlak yapısını oluşturan görüşleri ile bu görüşlere somut gerçeklik kazandıran postmodern sanat pratikleri araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

3. YÖNTEM

Postmodern sanatın kavramsal ve biçimsel gelişim aşamalarında Derrida'nın postyapısalcılık ve yapıbozum kapsamında gündeme gelen görüşleri etkili olmuştur. Derrida, metin üzerinden gerçekleştirdiği çalışmalar ile yapıbozuma dayalı bir felsefi söylem ortaya koyarken, postmodern sanatta gerçekliğin algılanması ve görsel alana taşınması sürecinde sanatçıya yön göstermiştir. Derrida'nın başlangıçta sözcük, metin, edebiyat daha sonra resim, heykel, fotoğraf gibi alanlara yayılan felsefi düşünceleri, sanata etki eden ve yönlendiren önemli unsurlar olarak incelenmesi gereken önemli bir araştırma alanını oluşturmaktadır. Bu önem doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmada, Derrida ve yapıbozuma dayalı felsefenin, gerçekliğin muğlak yapısını vurgulayan ve mutlak bir gerçekliğin mümkün olamayacağını iddia eden görüşleri paralelinde postmodernizmin ele alınması ve bu kapsamda somut sanat pratiklerinin ortaya koyulması araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Derrida'nın yapıbozuma ilişkin felsefesi ve postmodern sanat örneklerine açıklık getirmek üzere gerçekleştirilen çalışmada, literatür taraması ve doküman incelemesi yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada, Derrida ve yapıbozum felsefesine ilişkin görüş ve kavramlar dayanakları ile açıklanarak postmodernizm ile ilişkileri kurulmuştur. Postyapısalcı felsefe kapsamında postmodernizmin konumu araştırılarak, somut eser örnekleri ortaya koyulmuştur. Resim, heykel, fotoğraf dahil olmak üzere çağdaş sanat pratiklerine yer verilen araştırmada; Ben Grasso, Sasan Nasernia, Todd McLellan, Faig Ahmed ve Regard van der Meulan eserlerinin yapıbozum ile bağları kurularak konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Derrida ve Yapıbozum Üzerine

Postmodern süreçte, gerçekleştirilen sanatsal pratikler, postyapısalcı felsefi söylemlerin ortaya konulması ile felsefi temeller üzerinde tartışılarak görsel alana taşınmıştır. Postmoderne özgü sanatsal deneyimler, edebiyatta metin temelinde ortaya koyulan sorgulamalar ve bu sorgulamalara karşılık üretilen alternatif cevaplar neticesinde sayısız biçim, anlam kazanmıştır.

Derrida'nın metin kapsamında ortaya koyduğu çalışmalar, yapıbozum ismiyle kavramsallaştırılarak sunulmuştur. Yapıbozum aynı zamanda, yapısöküm, dekonstrüksiyon kavramları ile de anılarak literatüre geçmiştir. Aynı anlamlarla kullanılan kavramlar, farklı disiplinlere yönelik belirli yönelimleri ifade etmek üzere genelleyci bir terim olarak kabul edilmektedirler. Yapıbozum/yapısöküm/dekonstrüksiyon kavramları batı felsefesine, değişmeyen

kural, değer yargıları ortadan kaldırmak, geleneği reddetmek amaçlarıyla ortaya çıkan başta, felsefe, edebiyat, mimarlık, sosyoloji gibi farklı alanlarda kendini gösteren pratikleri kapsamaktadır. Yapıbozum; başta mutlak gerçekliğe, modernizmin akılcılığına karşı bir anlayışla ortaya çıkarak yayılım göstermiştir. Derrida, yapıbozum kavramına yüklediği anlamlara bağlı olarak, kavramı tanımlamaktan kaçınmış ve hakkında net söylemler ortaya koymak istememiştir. Fakat yapıbozumun neliğine yönelik belirli açıklamaları da yapmaktan kaçınmamıştır: “Deconstruction, / Deonstrüksiyon eylemi. Dilbilgisi terimi. Bir cümlede sözcüklerin kuruluşunun dizilişini bozmak... Bir bütünün parçalarını birbirinden sökmek... Uzağa taşımak amacıyla makineyi sökmek... Dizelerin yapısını çözmek, ölçüyü ortadan kaldırmakla, onları düzyazıya benzer kılmak. Yapısı çözülmek. Yapılanışı yitirmek” (Küçükalp, 2008: 247).

Derrida metnin yapıbozuma dayalı örneklerine yönelik genelleyici, kesin bir açıklama yapmamıştır. Metnin sökümü çalışmalarını net bir şekilde tanımlamaktan kaçınarak, bu konu hakkındaki açıklamaların belirsiz, ucu açık, yoruma dayalı bir boşluk içinde kalmasına neden olmuştur. Bu yönüyle kendisinin yapıbozum üzerine açıklamaları, uygulamalarının sonuçlarına benzer muğlak bir anlama karşılık gelmektedir. Bu belirsizliklere bağlı olarak, ne yapıbozumu ne de bu sürecin sonuçlarını kesinlik kazandırarak açıklamak mümkün olmaktadır. Bu yönüyle yapıbozum ve bu kapsamda ortaya koyulan çalışmalar, subjektif yorumlar ile biçim ve anlam kazanan bilgiler olarak karşılık bulmaktadır. Derrida yapıbozum ile nihai amacı: “dolaysızlık”, “yaklaşıklık” veya oluş gibi sözcüklerden ne anladığımız düşüncesinde ve belki de öncelikle onlardan ilk anda ne anlam çıkarmaktan hoşlandığımızla ilgili bir “muamma” yaratmak” (Glendinning, 2014: 48) şeklinde açıklayarak çalışmalarında belirsizliğin yaratılmasının, kasıtlı bir eylem olduğuna vurgu yapmıştır.

Derrida'nın yapıbozum üzerine görüşleri, yapısalcılığa, Batı metazifiğine karşıt bir görüş olarak gelişim göstermiştir. Derrida, dilbilimci Saussure'ün gösteren ve gösterilen arasında kurduğu ilişkiyle ortaya koyduğu, mevcudiyete karşı çıkmıştır. Derrida karşıt bir görüşle, gösterilenin, gösterene bağımlı olduğunu kabul etmemiş, bu ikili arasında ayrılmaz bir ilişki bağının olmadığını savunmuştur. Aksine Saussure, gösteren ile gösterilen arasında bir bağ olduğunu ve gösterenin gösterilene işaret ettiğini iddia etmiştir. Bu görüşte tekil, değişmez bir mutlak doğru söz konusudur. Derrida göstergeden yola çıkarak oluşturduğu düşüncelerinde, göstergenin değişen yapısına vurgu yapmıştır. Derrida, gösteren ve gösterilenlerin birbirlerinden ayrılarak, bağımsızlaşarak ya da birleşerek yeni anlamları meydana getirdiğini savunmuştur (Sarup, 2014: 58). Derrida söz-merkezçiliğin bir yanılsama olduğunu kabul ederek, bu yanılsamayı yapıbozum ile açığa çıkarmaya, ifade etmeye çalışmıştır. Derrida söz ile anlamın aktarımı aşamasında; arada kopuklukların olduğunu ve boşlukların meydana geldiğini, bu nedenle de bu süreçte anlamın tam manasıyla o anda orada bulunamayacağını kabul etmiştir. Anlamın, değişken bir yapıya sahip olduğunu ve söze aktarıldığı ilk anda mevcudiyet kazanmadığını savunmuştur. Anlamın, sözün sonrasında kendini tamamlayan aşamaları kapsadığını kabul etmiştir (Sim, 2000: 34). Bu yönüyle, Derrida'nın yapıbozum pratiğinde anlam, ertelenen bir varoluş olarak gösterilmiştir. Anlam, gösterenlerin onu işaret etmesi, göstermesi ile varlık kazanmaktadır. Derrida, hayatın içinde tüm anlam ilişkilerinin metne bağlandığı ve dil ile çözümlendiği bir varlık alanı ortaya koymuştur.

“Metin-dışı [içerik] yoktur” açıklamasıyla metnin ve bağlamın dışına çıkılamayacağını yönelik görüşünü ortaya koyan Derrida metnin izinden ayrılmamıştır (Derrida, 2014: 242). Bu yönüyle metinden yola çıkarak, mevcut gerçeklik üzerinden farklı söylemler üretirken, metne bağlı kalmıştır. Derrida felsefesini metne dayandırmış, ikili karşıtlıklar, metin içi çelişkilere yönelerek çok yönlü olarak metni ayırtmıştır. Yapıbozumda metnin çok yönlü anlamlandırılmasına yönelik eylemler, metnin çelişkilerinin çözülmesi, anlamın derinlemesine

söküme uğratılması, sürekliliği olan bir okuma eyleminin gerçekleşmesi ile sonuçlanmaktadır. Derrida metni çözümlerken görünmeyen, ötelenen, dışlanan varlık alanlarını ortaya çıkararak, kapsamlı bir çalışma ortaya koymuştur. Yapıbozum çalışmaları, kesinlik barındırmayan, çok yönlü yorumlar olarak biçim kazanmıştır. Bu eylemler ve devingenlik nedeniyle yapıbozumda, metin, anlam hakkında net bir yargıya varmak, kesin bir söylem geliştirme ihtimali ortadan kalkmaktadır.

Derrida Batı metafiziğinin “gösteren/gösterilen”, “konuşma/yazı”, “söz/dil” gibi ikili karşıtlıklarının yapısalıcılar tarafından bir sorgulamaya tabi tutulmadığı ve doğrudan kabul edildiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Derrida bu karşıtlıkların, batı metafiziğinin düşünsel olarak sürdürülmesine olanak sağladığı gerekçesiyle; “doğruluk/yanlışlık”, “ruh/beden”, “özne/nesne” gibi karşıtlıkların bir bozuma uğratılması gerekliliğini savunmuştur. Derrida bu karşıt kavramların birbirleri içerisinde var olabileceğini göstermek amacıyla, ikiliği bozuma uğratacağı bir çözümleme uygulamasına başvurarak, yapıbozumu gerçekleştirmiştir (Sarup, 2014: 64). “Derrida’nın tavrı, Batı felsefesi içinde hakikatin problematik yapısı ile yüzleşme ve bunun sorumluluğunu alma cesareti gösteren tek bakış açısı olarak öne çıkmaktadır” (Rutli, 2019: 25).

Derrida’nın kavramların, karşıt anlamları da dahil olmak üzere pek çok kavramla ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi gerektiğine yönelik görüşleri, çalışmalarında belirleyici bir etken olmuştur. Derrida için kavramların farklı bağlamlarla ele alınabilecek çoğulcu sistemi, yapıbozuma dayalı söküme işleminin kaynağını oluşturmaktadır. Bu farklı anlam katmanları, yapıbozumun değişken çözümleme stratejileriyle söküme alınarak, mevcut anlamlar, çelişkiler ortaya çıkarılmıştır. Karşıtlıklar merkezinde ele alınan bu ikilik durumu, yapıbozumun ele aldığı temel sorunsallar olarak, çalışmalara yön veren önemli bir dinamik olarak karşılık bulmuştur. Derrida metne gerçekliğe yüklenen anlamların karşıtlarını da içerdiğini ortaya koyarak, bilinen gerçeklerin tam tersinin de mümkün olabileceğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Derrida yapıbozum kapsamında çalışmalarına yönelik kesin bir yöntem önermemekle birlikte, çalışmalarına önemle üzerinde durduğu ve belirli amaçlarla başvurduğu kavramlar ortaya koymuştur. Kavramlar üzerine yapmış olduğu açıklamalar, kavramların tam anlamıyla algılanmasına olanak vermese de, metnin anlamına yönelik çözümleme çalışmalarında sıklıkla dile getirilen terimler olmuştur. Derrida belirli kavramları, hem yapıbozumun açıklanmasına yönelik bir referans olarak kullanarak hem de onlara belirli yöntemlerle müdahale ederek yeniden yapılandırmıştır.

Derrida, Batı felsefesinin akıl merkezli anlayışına ve evrensel, değişmeyen hakikatin mümkün olduğuna yönelik fikirlere bir eleştiri olarak yapıbozum kapsamında “difference, söküme alma, iz, ek/ilave, arkhe-yazı” kavramlarını işe koşarak yapıbozuma dayalı bir çözümleme yapmaya çalışmıştır (Küçükalp, 2008: 244). Derrida’nın başvurduğu bu kavramlar arasında, sanat alanında anlam ya da biçim bakımından başvurulan ve bu yönüyle önemli olan kavramlar arasında özellikle difference ve söküme alma kavramları önemli bir yere sahip olmuştur.

Derrida’nın yapıbozum kapsamında yer verdiği önemli kavramlar difference; dilin, anlamın ertelenmesine gönderme yapan bir kavramdır. Difference, Latince bir kavram olan differer kavramından türetilmiştir. Ayrım, fark gibi anlamların yanı sıra erteleme, gecikme kavramlarına karşılık gelen differer sözcüğü, daha çok ilk tanımına özdeş bir anlam ile kullanılmış ve ikinci anlamı çoğunlukla gözardı edilmiştir. Derrida dilin kendi içinde bu sistemini göstermek ve dil içindeki bu çelişkiyi ortaya koymak üzere, difference sözcüğündeki harf sistemini yapıbozuma uğratarak; sözcüğü difference olarak dönüştürmüş ve her iki anlamı da kapsayan “difference” kavramını ortaya koymuştur (Rutli, 2016: 59).

Derrida difference sözcüğünde yapmış olduğu müdahale ile difference'a özgü iki anlamı birleştirerek, anlam yönüyle kelimeye müdahale etmiştir. Aynı zamanda difference ve differance sözcüklerinin okunuşlarının birebir aynı olması sözmerkezci anlayışa yönelik bir yapıbozumu oluşturmaktadır. İki kelimenin birbirinden ayırt edilmesi ve anlamının kavranması açısından yazıya ihtiyaç duyulmaktadır. Söz merkezci anlayışın yazıyı dışlayan ve değersizleştiren bakış açısına bir karşılık olarak Derrida; yazının gerekli olduğu bir durum yaratarak, mevcut söylemleri çürütecek bir savunma ortaya koymuştur. Bu yönüyle Derrida, metnin gerekliliğini ve yazının önemini açığa çıkarmıştır.

Derrida'nın yapıbozum konusunda başvurduğu bir diğer önemli kavram "söküme almak" olmuştur. Derrida'nın metni söküme alma aşamaları; bir kelimenin üstünün çizilmesi ve üstü çizilen kelime ile birlikte baskıya verilmesi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Kelimenin tek başına yetersizliğine karşılık olarak üstü çizilmektedir; fakat kelimenin varlığına hala ihtiyaç duyulduğundan tam anlamıyla ortadan kaldırılamayarak, okunurluğu kaybedilmeden yalnızca üstü çizilerek kelimeye müdahale edilmektedir. Derrida, Heidegger'in "varlık" kelimesinin üstünü çizme ediminden kendine mal ettiği bu yöntemle, kelimeye yüklenen anlamın ve biçiminin sorgulanmasına yol açmıştır. Heidegger varlık kelimesinin üstünü çizerek uyguladığı bu yöntemle, kelimenin tekil anlamda yetersizliğine vurgu yaparken, onsuz da yapılamayacağına gönderme yapmıştır. Heidegger varlık kelimesinin anlamlandırılmasının tam manasıyla mümkün olamayacağını ifade ederken, tüm gösterenleri işaret eden "varlık" ın nihai "aşkın gösterilen" olduğunu da savunmuştur (Sarup, 2014: 58).

Derrida'nın kullandığı bu kavramlar ve yapıbozuma dayalı serbest çalışma modeli ile amacı, nihilist bir anlayışa dayalı yok etme, yıkım olmamıştır. Metin üzerinden gerçekleştirdiği söküm, metne dayalı anlamı yıkmak, yok etmek üzerine kurulu bir anlayışa dayalı değildir. "Derrida'da "yıkım" bir "yapıbozum" haline gelir; burada aynı anda hem bir yıkım hem de bir inşa söz konusudur; tarihselci bir biçimde olmasa da alıkonmuş olan geleneğe ve başlangıca/kökene ayrıcalık tanınmaz" (Megill, 1998: 397). Gösteren ve gösterilen üzerinden kurulan ilişki, mutlak bir doğru, gerçekliğin ortaya koyulmasını imkansız hale getirmektedir. Her açıklama, başka bir açıklamayı zorunlu hale getirir ve nihai bir açıklama yapmak sözkonusu olamaz. Gösterge başka göstergelere kaynaklık ederken, gösterilen sürekli bir dönüşüm yaşayarak kendini var eder. Her gösteren ve gösterilen farklı bir gösteren ve gösterilenin izi olarak varlık gösterir. Göstergelere ait izler belirli kavram ilişkileriyle bir araya getirilerek yeniden yapılandırılır. Her anlam geçmiş bütünlüğünü, belirli yönleriyle yıkıma uğratarak sınırlarını çözer, yapısını bozarak dönüştürür. Derrida bu ilişkiler paralelinde, metne yönelik yapıyı, yeniden kurgulayarak hem biçim, hem de anlamın çoğalmasında sağlamış ve gerçekliğin farklı boyutlarını ortaya koymuştur. Gösterene dayalı tek bir gösterilen anlamın olmadığını, çok yönlü bir anlam örgüsünün mevcudiyetini açığa çıkarmaya çalışmıştır.

Derrida'nın felsefe üzerine ortaya koyduğu bu görüşleri ve yapıbozum ile amacı geleneksel felsefeyi ortadan kaldırmak ya da sonunu getirmek de olmamıştır. Derrida ve öncüsü Heidegger, felsefeye kazandırılacak sürekliliği olan bir düşünme davranışını ortaya koymayı amaçlamıştır. Derrida, felsefe geleneğini reddetmeden ona ait birikimlerle, mevcut felsefi görüşün sınırlarını aşarak yeni bir gelecek görüşününün, bilginin ve gerçekliğin izini sürmüştür (Glendinning, 2014: 29).

Derrida ortaya koyduğu kavramlar ve söylemler bağlamında metnin sırasını değiştirerek, parçalayarak sökerek yeni anlamlar üretmiştir. Bu anlam örgülerini yeni bağlamlarla bir araya getirerek, tüm anlamları metne dayandırmıştır. Derrida geçmişin referanslarını mirasını reddetmeden, onların izleri üzerinde anlamı, gerçekliği yeniden yapılandırılarak biçim ve anlam açısından çoğaltılmasının önünü açmıştır. Yapıbozum pratikleri, görünür olmayan anlam

katmanlarını ortaya çıkararak, anlamın sınırlarını genişleterek, anlam açısından nihai bir sözün söylenmesinin mümkün olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Derrida bu yönüyle anlam, gerçeklik ve onları temsil eden kavramları bildik anlamlarından uzaklaştırırken, onlara yönelik algımızdan hiçbir zaman emin olamayacağımızı ortaya koyarak; anlam, gerçeklik ve onların temsili kavramlarına her zaman şüpheyle yaklaşılmaya gerektiğini açığa çıkarmaya çalışmıştır. Derrida, yapıbozum paralelinde bu görüşler ile mutlak bir doğrunun mümkünlüğüne yönelik inancı da yıkıma uğratmıştır.

Derrida'nın ortaya koymuş olduğu çalışmalar ve kavramlar ekseninde: "Yapıbozum, bize gerçek ya da hakikat diye sunulan herşeyin göreceli olduğunu; anlamın sabit olmadığını, bağlam değiştiğinde göstergelerin yeni anlamlar üretebileceğini söylemekte; ne yaratıcı öznenin ne de izleyicinin belirli bir anlamı ikame edemeyeceğini hatırlatmaktadır" (Uzunoğlu, 2019: 30). Bütünlüklü bir sistem, kural, yöntem içermeyen yapıbozum, mevcut kural, değer, yargılara ve sistemlere yönelik bir red olarak varlık göstermektedir. Yapıbozumun sürekli yeniden yapılandırılan süreci, dinamik bir yapıya karşılık gelmektedir.

Derrida'nın yapıbozum çözümlemelerinde yalnızca yazarın değil, okuyucunun da önemli rol üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Anlamlandırmak üzere metne başvuran her okuyucu, öznel değerlendirme becerilerine bağlı olarak, metni farklı kavram ve anlam ilişkileriyle yorumlamakta ve onu çözmektedir. Derrida'nın anlamın sınırsız varlık kazanabileceğine yönelik görüşü, her okuyucunun farklı bir algılama okuma ve anlam üretmesiyle de mevcudiyet kazanmaktadır. Gösterenlerden yola çıkan okuyucu, subjektif yorumu ile anlamı çoğaltmakta ve anlam özgür bir alana kavuşmaktadır. Bu yönüyle okuyucunun metin üzerinde belirli kaygılarla gerçekleştirdiği yapıbozum, nesnellığe karşıtlık oluşturmaktadır. Metnin okuyucu tarafından subjektif yorumları ile tekrar tekrar çözümlenmesi ve yeni anlamlar üretmesi yazarın sunduğu bilgi, anlam sınırlarının dışına çıkılmasına neden olmaktadır. Bu yönüyle metin, yaratıcı ve alımlayıcının metne yüklediği anlamlar ile sayısız bir şekilde yeniden yapılandırılmakta ve yaratıcının kontrolü dışında ek anlamlar yüklenerek farklı bağlamlarla zenginleşmektedir.

4.2. Yapıbozum Bağlamında Postmodern Sanat

Metin üzerinden edebiyat disiplinine özgü yapıbozum uygulamaları ortaya koyan Derrida'nın görüşleri, sınırlarını aşarak farklı disiplinlerce de başvurulmuş bir kaynak haline gelmiştir. Derrida farklı politik, sosyal, kurumsal yapıların ve ilişkilerin de metin mantığında çözümlenerek yapıbozuma uğratılabileceğini ifade etmiştir (Küçükalp, 2008: 252). Derrida'nın, yapıbozumun farklı disiplinlere uyarlanabilirliğine yönelik görüşleri ve postmodern sürecin gündeme getirdiği düşünceler, yapıbozumu farklı disiplinlerce de başvurulmuş bir uygulama modeli haline getirmiştir. Farklı disiplinlere, değişen yöntemlerle uygulanan yapıbozum, alanını genişletmiştir. Yapıbozumun anlam ve biçimsel anlatım yöntemi olarak başvurulduğu alanlardan biri de sanat olmuştur. Modernizm sonrasında dönüşüm yaşayan sanat anlayışı, postmodern süreçte postyapısalcı felsefe ve yapıbozum kapsamındaki görüşlere ağırlık verilerek görsel alana taşınması ile yeni bir boyuta ulaşmıştır. Modernizmin gelişim sürecinde meydana gelen felsefi, sosyolojik, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, postmodern yapının hazırlanmasında belirleyici olmuştur.

Modernizmin, akılcı anlayışı ve teknolojik, bilimsel gelişmelerin toplumda ve sosyal yaşamda meydana getirdiği dönüşüm, pek çok çıkmazı da beraberinde getirmiştir. Kültürü de kapsayan sosyal yapı, postyapısalcılar tarafından sorgulanarak yeniden inşa edilmiştir. Batı felsefesi geleneğinde ikili karşıtıklara dayalı mevcudiyet söylemlerine karşı çıkmış, postyapısalcı kanıtlar ortaya konularak, modern öğretiler yapıbozuma uğratılmıştır (Şahiner, 2015: 60). Modernizm sonrasında farklı sorun alanları üzerinde gelişen eleştirel ortam, bilindik herşeyin mevcut anlamlarından sökülerek yeni bir bağlamda değerlendirilmesinin önünü açmıştır.

1960'larda yaşanan sanat alanındaki radikal dönüşüm, modernizme ve geçmişe ait tüm kavramları yeni bir yapı ile dönüştürerek yapılandırmıştır. Özellikle modernizmin akılcılığı ve öznenin kavranışına yönelik söylemler sorunsallaştırılarak tartışılmaya başlanmıştır (Şahiner, 2020: 10).

1960'lar ile başlayan sanat üretim biçim ve yöntemleri, modernizm anlayışını yapıbozuma uğratmıştır. Postmodern süreç, modernizmin ve geçmişin izlerini kendine mal ederek onu yeniden yorumlamıştır. Bu süreç, modernin kesin, yıkıcı ilkelerini, değerlerini kendi anlayışı içinde sınırlarını çözerek, bir belirsizliğin içine çekmiştir. Geleneksel, modern, avangard sanata özgü anlayışlar, postmodern sanat içerisinde yapıbozum uygulamalarıyla biçim ve içerik açısından bir söküme uğramıştır. Sanatsal üretimlerin, bilindik yüzeylerinin parçalanması, ayrıştırılması, başka bir forma dönüştürülmesi gibi eylemlerle sanatta varlık gösteren yapıbozum; gerçekliğe yönelik farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Postmodernizmde, modernizmden farklı olarak, dilsel iletişim alanında da farklı yönelimler benimsenmiştir. Modernizmin gösterilen ve gösteren üzerinden kurduğu iletişim bağı, postmodernizmde çok yönlü, kapsamlı ve devamlı bir iletişime yerini bırakmıştır. Gösteren ve gösterilen ilişkisinden yola çıkan ve metin üzerinden yapmış olduğu çözümlemelerle yapıbozum akımını ortaya koyan Derrida, postmodernizme özgü sanat anlayışının da ivme kazanmasına kaynaklık etmiştir. Metin üzerinden yapılan bu sorgulamalar sayısız tanımlamanın, gerçeklik üzerinden yeni söylemler üretilmesinin sağlanabilirliğini ortaya koymuştur (Harvey, 2014: 65).

Postmodern süreçte Derrida'nın difference ile yaptığı yapıbozum, sözcüğün öncelikle yapısal ve dilsel olarak yeniden yapılandırılması ile gerçekleşmiştir. Bu uygulama biçimi, sanatın farklı alanlarında çağdaş yaklaşımlarla gerçekleştirilen üretimlere kaynaklık etmiştir. Özellikle Postmodern süreç, yapıbozuma dayalı uygulama örneklerine sıklıkla başvurulmuş bir dönem olarak dikkat çekmiştir. Derrida, gösteren ve gösterilen üzerinden üretilen yeni fikirlerin, yine onlara ait izler üzerine inşa edildiğini ortaya koymuştur. Bu yönüyle postmodern tarihin, mirasını reddetmeyen, geçmişi günün koşullarıyla birleştiren eklektik yapısının, Derrida ve yapıbozum kapsamında ortaya koyulan söylemler neticesinde gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Yapıbozum geleneği reddetmeyen, geleneğe ait referansların güncel ilişkiler bağlamında sentezlenmesine olanak sağlayan yapısıyla sanatçıya yön vermiştir.

Postmodern sanat anlayışının gelişim göstermesinde Derrida'nın Batı'ya özgü metafizik felsefenin mutlak, nihai gerçekler olarak kabul edilen metafizik iddiaların yıkıma uğratılması önemli olmuştur (Doğan, 2021b: 5673). Derrida'nın metafizik ve ona ilişkin görüşlere karşıt anlayışı sanatın içinde de mevcut geleneklerin ve yargıların ortadan kaldırılmasına kaynaklık etmiştir. Mutlak bir gerçekliğin mümkün olmadığına yönelik postmodern anlayış, gerçekliğin farklı kavram ve biçim ilişkileri aracılığıyla sorgulanmasının önünü açmıştır. Mutlak ve doğru olarak kabul edilen gerçekliğin, muğlak yapısını açığa çıkarmak üzere ortaya koyulan yaklaşımlar, yapıbozuma dayalı sanatsal pratiklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Postmodern sanatçı gerçekliği, spesifik amaçları doğrultusunda yeniden kurgulayarak, alternatif görüş ve biçimlerin gelişimine ortam hazırlamıştır. Sanatçının kavramsal ve biçimsel olarak gerçekliğe müdahale etmesi, biçim yanında anlamın da bozuma uğrayarak yeni bir boyut kazanması ile sonuçlanmıştır.

Postmodernizmin tema ve teknik alanlarında sanatçıya serbestlik sağlayan yapısı, sanatta farklı görüş, uygulama yöntem ve tekniklerin gündeme gelmesini sağlamıştır. Postmodernizmin sınırlarının muğlak yapısı içinde sanatçı, geleneksel yöntem ve tekniklere, çağdaş yorumlar ekleyerek eklektik bir yapı ortaya koymuştur. Özgür bir yaratım ortamında gerçekliğin sınırlarını zorlayan sanatçı, yeni bakış açılarının kazanılmasını sağlamıştır. Görünen gerçekliğin dışında farklı söylemlerin ve biçimlerin mümkün olabileceğine yönelik görüşler, yapıbozumun yıkıcı tavrı ile forma ulaştırılmıştır. Postmodern sanatın anlatım olanakları içinde resim, heykel, fotoğraf gibi alanlar, sanatçıya yapıbozuma dayalı uygulamalarda kaynaklık etmiştir. Gerçekliğe ilişkin varlık

alanları, sanatçı eliyle çözümlenerek ayrıştırılmıştır. Oluşturulan sınırları açık muğlak ve parçalanmış bütünlük, yeni oluşumlara, söylemlere ve biçimlere zemin hazırlayan yapıya ulaşmıştır.

Resim 1. Ben Grasso, Mavna, Tuval Üzerine Yağlıboya, 50x70 cm, 2006

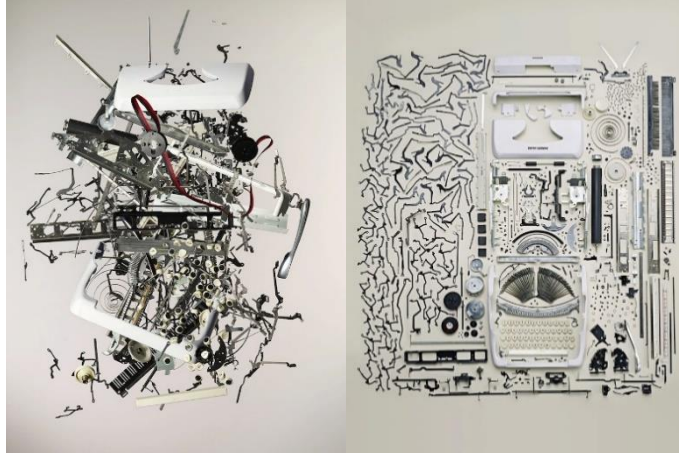
Postmodern sanat kapsamında yapıbozuma dayalı uygulamalar ortaya koyan sanatçılardan biri Ben Grasso olmuştur. Sanatçı akıllıca kurguladığı kompozisyonlarında mimari başta olmak üzere, yapay ve doğal varlıkları söküme uğratmıştır. Söküme uğratılan gerçeklik sanatçının yaratıcı tavrı ile yeni bir anlayışla bir araya getirilmiştir (Quinn, 2011). Grasso resimleri, nesnenin; patlama, ayrışma efektleriyle ifade edildiği dinamik kompozisyonlardan oluşmaktadır (Resim 1). Bir bütünün gerilimli bir biçimde parçalara ayrıldığı anlatım, nesnenin bilinen gerçekliğini de yıkıma uğratmıştır. Sanatçının anlatımı, yapıbozumun; gerçekliğin sınırlarını sorgulayan ve genişleten görüşleriyle de örtüşmekte ve bu yönde sanatta güncel örnekleri oluşturmaktadır. Sanatçının “Mavna” isimli tablosunda nesnenin kendiliğine ilişkin görüntünün, bütünlüklü formu ve bozuma uğrayan parçaları bir arada sunularak dönüşüm sürecine gönderme yapılmış, nesnenin farklı halleri üzerinden sorgulama imkanı yaratılmıştır. Sınırları net bir şekilde belirlenmiş yapının farklı uygulama stratejileri ve kaygılar aracılığıyla çözülebilir yapısı, resmin anlatım dili ile görselleştirilmiştir. Nesnenin bütünden ayrılarak küçük parçalardan oluşan bir yığına dönüştüğü dinamik ve gerilimli yapı, farklı formların yaratılmasına olanak tanıyan potansiyeli ile dikkat çekmektedir. Bütüne ait söküme uğrayan her yapı, kendiliğine ilişkin yeni bir forma ve anlama ulaşarak bağımsızlaşmıştır. Kompozisyon genelinde tek bir nesne üzerinden başlatılan çözümlenme, sayısız formun ve bu formlara ilişkin çağrışımların yaratılmasına olanak tanınması yönüyle postmoderne özgü yapıbozum pratiklerine bir örnek oluşturmıştır.

Resim 2. Sasan Nasernia, Kaligrafik Yerleştirme, 2018

Modern ve klasik kaligrafiyi, esnastasyon, resim, dijital sanat ve resim gibi uygulama teknikleri ile yorumlayarak sunan Sasan Nasernia, postmodernin güncel anlatım olanaklarını kullanmıştır. Nasernia kaos ve düzen arasında gerçekleştirdiği soyutlamaları, gerilimli bir ifade ile ortaya koymuştur (Resim 2). Sanatçı tarihsel geçmişe ilişkin referanslar ve çağdaş dünyanın ikonları ile çizgiselliğe dayalı soyut harf çözümlemeleriyle kendisine özgü görsel bir doküman oluşturmuştur (Saatchi Art, n.d.). Sanatçının kompozisyonlarında harflerin ve harflerin oluşturduğu bütünlüklü yapının soyutlamaya dayalı müdahalelerle dönüştürülmesi, yapıbozumun sanatta belirgin uygulama biçimlerinden birini oluşturması yönüyle önem kazanmıştır. Arap harflerini yapıbozuma uğratan sanatçı, harfleri temel işlevlerinden bağımsız bir yapıya ulaştırarak, sanatsal bir forma dönüştürmüştür. Felsefe, dilbilim ve tinsel temalar odağında sürekli dönüşerek kendini var eden harfler, zengin bir yapı ve anlama ulaşmıştır.

Yapıbozumun dil ve metin ile kurduğu ilişkide olduğu gibi çalışma disiplini dil üzerine kurgulayan Nasernia, hat sanatının ahengi ve ritmini, postmodern anlayışla gerçekleştirdiği uygulamalarda vurgulamıştır. Düşünce ve bilince yönelik aktarımlarda felsefenin, dilin önemine inanan sanatçı; sözün ve yazının öne çıktığı çağdaş felsefeyi çalışmalarında referans almıştır. Harfleri, dilin görsel imajları üzerinde inşa ettiği bir perspektiften yorumlayarak, kendine özgü hayal dünyasını aktarmıştır. Harfler aracılığıyla kurgulanan kompozisyonlar, kaos ve düzenin birlikteliği ile gerçekliğe çok yönlü bakışı sunmuştur. Sanatçının gizli bir yıkımı barındırması yönüyle yapıbozum ile ilişkilendirdiği postmodern uygulamaları; soyutlama, figüratif anlayış ve kaligrafi birlikteliği ile girift bir yapıya ulaşmıştır (Yusuf, 2022).

Resim 3. Todd McLellan, Fotoğraf

Gelişen teknoloji, postmoderne özgü sanatsal anlayışı ve pratikleri, bilgisayar ve yazılım odaklı dijitalleşen bir çalışma disiplinine yönlendirmiştir. Dijitalleşen sanatsal uygulamalar, görmeye dayalı yeni bir perspektif kazandırmıştır. Sanatta zaman ve mekan konusunda yaratılan muğlak görüntü alanları, serbest bir kurgu ile tasarlanarak zengin bir çeşitliliğe ulaşmıştır (Erkan Güray, 2017: 399). Dijitalleşen çağda çalışma disiplini bu çağın yarattığı olanaklar üzerine kurgulayan sanatçılardan biri Todd McLellan olmuştur. Yapıbozumun; bir bütünün parçalara ayrılması, yapısının bozulması ve yeniden kurgulanması gibi yöntemleriyle doğrudan tutarlılık gösteren McLellan pratiklerinin, yapıbozumun güncel örnekleri olarak okunması mümkündür (Resim 3).

McLellan, kamera, fotoğraf makinesi ve teknolojinin sağladığı olanaklar çerçevesinde gerçekleştirdiği yapıbozuma ilişkin uygulamaları, bilimsel bir zemine dayandırmıştır. Patlama eylemini çağrıştıran fotoğraf ve videolarda kullanılan nesnelerin orijinal fiziksel parçaları, farklı biçimlerde yeniden kurgulanarak sunulmuştur. McLellan ele alınan nesnenin iç yapısını açığa

çıkarmak, nesnenin nasıl çalıştığını saptamak, karmaşık bir mekanik işleyişin, nasıl sınırlı bir yüzey alanına sığdığını çözümlenmek üzere sanatını yönlendirmiştir. Nesneye ilişkin mekanik parçaların dikkat çekici ve sezgisel dizimi, yapıbozuma dayalı uygulamalarda önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Şematik düzenin oluşturulduğu ilk aşama, izleyicilerin nesnenin bozulma sürecini sezinlemelerine yardımcı olmak üzere gerçekleştirilmiştir. Mekanik sistem içindeki her katmana ait parçaların ne derece farklılaştığını ortaya koymak, deneyimlenmesini sağlamak ve bu yönde bir farkındalık oluşturmak, sanatçının çalışmalarına yön veren temel amaçlar olarak ortaya çıkmıştır (Smith, 2016). Sökme, video çekme ve sökülen parçaların belirli bir düzende tekrar kurgulanması aşamaları, her bir mekanik parçanın farklı zaman, mekan ve form ilişkileriyle yeniden anlamlandırılmasını sağlayan eylemler olması yönüyle dikkat çekmiştir. McLellan yapıbozuma uğratan mekanik bir sistemin parçalarını, boşlukta ve serbest bir akış halinde süzülürken fotoğraflayarak dinamik, gerilimli bir görüntü kaydetmiştir. Fotoğraf ve videonun imkanları aracılığıyla kaydedilen görüntüler, kaos içinde nesnenin farklı bakış açıları ile yorumlanabileceği serbest bir atmosfer yaratmıştır. Sanatçının pratikleri, varlığın parça-bütün ilişkisi başta olmak üzere çok yönlü olarak düşünülmesi ve ele alınması gereken bir alan olduğunu ortaya koymuştur.

Resim 4. Faig Ahmed, Siddharta Gautama, El Yapımı Yün Halı, 285x380 cm, 2017

Postmodernizmin geçmişin referanslarından faydalanmaya olanak tanıyan özgürlükçü yapısı, sanatın eklektik bir anlayışa evrilmesine olanak tanımıştır. Geçmişin izlerinden geleneğin imkanlarından yola çıkan sanatçı, geçmiş ve şimdi arasında farklı bağlarla ilişki kurma fırsatı yakalamıştır. Kavramsal ve biçimsel yönü ile geçmişe dair izler taşıyan ve geleneği ifade eden önemli temsillerden biri halı olmuştur. Doğu geleneğine özgü bir üretim alanı olan nesnelere, sanatçı tarafından postmodern sanatın aracı haline dönüştürülmüştür. Doğu geleneğini ifade eden Azerbaycan halıları, Faig Ahmed tarafından güncel bir anlatım dili ve kayguları ile dönüştürülerek araçsallaştırılmıştır. Sanatçının gelenek ile kurduğu diyalog halıyı bilinen gerçekliğin dışına çıkararak farklı görüşlerin doğmasına kaynaklık etmiştir. Sanatçı, sistematik form bütünlüğüne sahip olan halıyı, özgün yorumuyla; eriyen, bozulan, çözülen, dönüşen bir biçimde görselleştirerek, bilinen gerçeklik alanının dışına çıkarmıştır (Resim 4). Oluşturulan kurgu mevcut yapının, sabit bir söylemden ve görüntü alanından ibaret olmadığını sanatsal bir dil ile ortaya koymuştur.

Sanatçı işlevsel bir amacı olan halıyı, sanatsal uygulama yöntem ve teknikleri doğrultusunda dönüştürmektedir. Sanatçı, halının geleneksel yapısına özgü unsurlarını, sembolik anlamlarını ve biçimsel özelliklerini de değiştirmiştir. Sanatçının halıya farklı yönleriyle müdahale ettiği çalışmalar, halının hem Batı hem de Doğu kültüründeki anlamlarını dönüştürmüştür. Temel

işlevinden uzaklaşan halı, kavramsal açıdan dönüşmüş, geleneksel ile modernin aynı zamanda ve mekanda mevcut olabileceğini ortaya koymuştur (Baydemir, 2022: 745).

Geleneksel halıyı bağlı bulunduğu sınırlardan kopararak yeni kavram ve form ilişkileriyle yapılandıran sanatçı, halının güncel sanat ortamında postyapısalcı felsefeye dayalı yapıbozumcu sanat anlayışı ile var olmasını sağlamıştır. Faig Ahmed'in halının yalnızca belirli yüzey alanlarını yıkıma uğrattığı görsel çözümler, halının geçmiş kodlarına gönderme yapmıştır. Geçmiş ve şimdi arasında biçim ve anlam yönüyle sorgulama yapılmasına olanak tanıyan dinamik yapı, varlığın muğlaklığını ortaya koyarak, sayısız çağrışım yapılmasına olanak sağlamıştır.

Resim 5. Regardt van der Meulen, Ayrışma, Yumuşak Çelik Heykel, 180 x 280 x 100 cm. 2015

Postmodern sanat anlayışı doğrultusunda yapıbozuma dayalı uygulamalar ortaya koyan sanatçılardan biri de Regardt Van Der Meulen olmuştur. Sanatçı metal heykellerinde “zaman, hafıza ve ölüm” temalarından hareketle insan gerçeğine dikkat çekmiştir. Sanatçı insanın yaşamla kurduğu ilişkinin kırılğan, geçici olduğunu; parçalanmış, değişen ve dönüşen metal formlarıyla sunmuştur (Young, 2021). İnsanın ölüm ve yaşam çizgisinde geçici varlığına gönderme yapan sanatçı, bu düşüncesini dramatik bir dil ile ifade etmiştir. İnsan temsillerine dayalı figürler, parçalanarak yok olma izlenimi ile ortaya koyulmuştur (Resim 5). Figür bütünlüklü yapısını aşama aşama kaybederken, kendiliğine ilişkin kavramsal ve biçimsel yapısından da uzaklaşmıştır. Ölüm, yaşam, biçim ilişkileri bağlamında figürlere atfedilen geçicilik ve parçalılık anlayışı, yapıbozumu oluşturan önemli özellikler olması yönüyle sanatçıyı postyapısalcı çizgiye taşımıştır.

Zamanın akışı içinde insanın konumu ve sürekliliği üzerinde çalışmalarını kurgulayan sanatçı, varoluşsal ve estetik bir yapıbozum ile metamorfoz hakkında düşünülmesine kaynaklık etmiştir. Hayatın akışı içinde insana özgü kuralların, yapıların yıkılması için ona ilişkin varoluşun yapıbozuma uğratılması gerektiğine inanan sanatçı, yeni düşüncelerin ve yapılandırmaların oluşturduğu gerçekliğe ulaşmasını sağlamıştır. İnsanın ve evrenin nihai bir biçimden ibaret olduğuna ilişkin yanılısamayı ortadan kaldırmak isteyen sanatçı bu görüşünü; dilde sözcüklerin yaşadığı istikrarsızlık ve muğlaklık ile ilişkilendirmiştir. Var olan bir yapının bozuma uğratılması aracılığıyla parçalanmasının, gerçekliğin yeni ve güncel formda inşa edilmesine olanak tanıdığını savunmuştur (Onetti, 2021). Meulen heykelleri; zaman, mekân bağlamında beden dönüşümüne vurgu yaparken izleyiciyi bu gerçeklerle yüzleştirecek farkındalık yaratmaya çalışmıştır. Sanatçının, bedeni parçalanmış formlar halinde aktardığı heykeller, insanın değişen zamana uyumunu sağlamak üzere yaşadığı dönüşümü yansıtmıştır.

SONUÇ

Postyapısalcılığa özgü görüşler, postmodern süreçte sanatsal kaygıların felsefi temeller üzerinde tartışılarak görsel alana taşınmasına katkı sağlamıştır. Postyapısalcı felsefenin önemli isimlerinden Jacques Derrida'nın metin üzerinde gerçekleştirdiği sorgulamalar ve bunlar hakkında geliştirdiği düşünceler, postmodern sanat anlayışının gelişim sürecine etki etmiştir. Derrida

metnin dışına çıkılamayacağını savunarak, yapıbozuma dayalı görüşlerini “metin” kapsamında gerçekleştirdiği pratikler ile açıklamaya çalışmıştır. Derrida'nın metnin anlamlandırılması ve yapıbozumu sürecinde başvurduğu bilindik eylemler; metne ilişkin çelişkilerin çözülmesi, anlamın derinlemesine söküme alınması, metnin sırasının değiştirilmesi, parçalanarak yeni anlamlar üretilmesi ve sürekliliği olan bir okumanın yapılması olmuştur. Metnin ele alınması ve gösteren ile gösterilen arasında ilişki kurulması aşamasında; her açıklamanın yeni bir açıklamayı gerektirmesi, gösterilenin sürekli dönüşüm yaşayarak kendini var etmesi, mutlak bir gerçekliğin ortaya koyulmasını imkansız hale getirmiştir.

Derrida'nın yapıbozum çözümlerinde yazar ile birlikte okuyucu da öznel değerlendirme becerisine bağlı olarak sayısız kavram ve anlam ilişkisine ulaşması mümkün olmaktadır. Derrida'nın yapıbozuma dayalı görüşleri paralelinde gelişim gösteren postmodern sanat uygulamalarının başında resim, heykel, fotoğraf gibi disiplin alanlarına yönelik pratikler yer almıştır. Dilde sözcüğün yapısının, diziminin ve anlamının söküme uğraması ile uygulanan yapıbozum; sanatta kavramsal ve biçimsel alanda ortaya koyulan görsel çözümler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Yapıbozumu sağladığı olanaklar çerçevesinde hayatın içinden pek çok varlık alanı, sanatçının spesifik amaçları doğrultusunda farklı bir anlama ve amaca hizmet edecek forma ulaştırılmıştır. Postmodern anlayışın eklektik yapısı içinde geleneksel, modern, avangard, çağdaş bakış açıları, yapıbozum uygulamalarıyla çok yönlü olarak söküme uğramıştır. Postmodernizm kapsamında yapıbozuma dayalı uygulama yöntemleri, varlığa ilişkin bilindik yüzeylerin parçalanması, ayrıştırılması, farklı bir form, anlam ve gerçekliğe dönüştürülmesi aşamalarıyla gerçekleştirilmiştir. Postmodern sanatçı tarafından ortaya koyulan yapıbozuma dayalı pratikler, sanatta gerçekliğin muğlak yapısını açığa çıkarmıştır.

KAYNAKÇA

- Baydemir, E. (2022). Azerbaycan'ın Çağdaş Sanatçısı Faig Ahmed'in Sanat Anlayışı ve Eserlerinin Dokuma Sanatındaki Yeri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(3), 726-747.
- Çulha, D. (2014). Post-Yapısalcı Argümanlar Ekseninde Müellif ve Sanat Nesnesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 123-140.
- Derrida, J. (2014). *Gramatoloji* (İ. Birkan, Çev.). Ankara: Bilge Su Yayıncılık.
- Doğan, S. (2021a). Jacques Derrida'nın “Difference” Söylemi ve Postmodern Sanata Yansıma Biçimleri, *Medeniyet Sanat Dergisi*. 7(2), 271-293.
- Doğan, S. (2021b). Postmodern sanat ve Jacques Derrida; Düşünsel İlişkiler, Estetik Bağlımlar. *International Social Sciences Studies Journal*. 7(92): 5662-5675.
- Erkan Güray, E. (2017). Cindy Sherman'ın Fotoğraflarında Gerçeklik Algısı, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 395-412.
- Glendinning, S. (2014). *Derrida* (N. Öрге, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu* (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Küçükalp, K. (2008). *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Megill, A. (1998). *Aşırılığın Peygamberleri, Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida* (T. Birkan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Onetti, N. (2021). *The Captivating Fugacity of Regardt Van Der Meulen's Artwork*, Letra Urbana, Retrieved on 4 March 2023 from <https://letraurbana.com/articulos/the-captivating-fugacity-of-regardt-van-der-meulens-artwork/>
- Quinn, B. (2011). *Ben Grasso. It's Nice That*, Retrieved on 2 February 2023 from <https://www.itsnicethat.com/articles/ben-grasso-1>
- Rutli, E. E. (2016). Derrida'nın Yapısökümü, *Temâşâ*, 5: 49-68.

- Rutli, E. E. (2019). Yapısöküm ve Hakikat, *Düşünbil*, 13: 22-26.
- Saatchi Art. (n.d.). *Sasan Nasernia*, Retrieved on 10 January 2023 from <https://www.saatchiart.com/snasernia>
- Sarup, M. (2014). *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm* (A. Güçlü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sim, S. (2000). *Derrida ve Tarihin Sonu* (K. H. Ökten, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Smith, R. P. (2016). *These Photos of Deconstructed Devices Reveal Their Hidden Beauty*, Smithsonian Magazin, Retrieved on 12 February 2023 from <https://www.smithsonianmag.com/smithsonian-institution/these-photos-deconstructed-devices-reveal-their-hidden-beauty-180960316/>
- Şahiner, R. (2015). *Çağdaş Sanatta Temsiliyet Krizi Çağdaş Kuramlar ve Güncel Tartışmalar*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Şahiner, R. (2020). Postmodernizm ve Postyapısalcılık Üzerine Teorik Bir Soruşturma, R. Şahiner içinde, *Çağdaş Sanatta Postmodernizm, Neo-Avanguardizm ve Sinizm* (s. 9-16), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Uzunoğlu, M. (2019). Yapıbozumcu Sanat Pratikleri, *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, Kış 2019 (21), 21-31.
- Yıldırım, Ö. (2019). *Post-Yapısalcılık (Postyapısalcılık) nedir?* Felsefe, Retrieved on 10 February 2023 from <https://www.felsefe.gen.tr/post-yapısalcılık-postyapısalcılık-nedir/>
- Young, A. (2021). *Fragmented Metal Sculptures Capture the Ephemerality of Human Life*. My Modern Met, Retrieved on 25 January 2023 from <https://mymodernmet.com/regardt-van-der-meulen-fragmented-metal-sculptures/>
- Yusuf, M. (2022). *Nasernia's 'Calligraphic Confluence' at Mestaria Gallery Resolves Binaries*. Gulf Today, Retrieved on 8 March 2023 from <https://www.gulftoday.ae/culture/2022/10/28/nasernias-calligraphic-confluence-at-mestaria-gallery-resolves-binaries>.

Görsel Kaynakça

- Ben Grasso, Mavna, Tuval Üzerine Yağlıboya, 50x70 cm, 2006 <http://flieschool.com/content/movement>
- Sasan Nasernia, Kaligrafik Yerleştirme, 2018 <https://zhmagazine.com/sasan-nasernia/>
- Todd McLellan, Fotoğraf, <https://mymodernmet.com/the-art-of-meticulous-disassembly/>
- Faig Ahmed, Siddharta Gautama, El Yapımı Yün Halı, 285x380 cm, 2017 <https://www.artsy.net/artwork/faig-ahmed-siddharta-gautama>
- Regardt van der Meulen, Ayrışma, Yumuşak Çelik Heykel, 180 x 280 x 100 cm. 2015 <https://mymodernmet.com/regardt-van-der-meulen-deconstructed-sculptures/>.